

dr. Buzás Gizella, Faula László, Hazayné dr. Ladányi Éva, dr. Hubai József,
dr. Kerekes Sándor, dr. Kobjakov Zsuzsa, dr. Kovács Katalin, Medvéne dr. Szabad Katalin,
dr. Mocsoy Ferenc, dr. Vass Nándor

A környezetgazdaságtan alapjai

Szerzők:

Dr. Buzás Gizella

(főiskolai docens, BGF-KVIFK)

Fabula László

(főiskolai docens, BGF-KVIFK)

Hazayné dr. Ladányi Éva

(főiskolai docens, BGF-PSZFK)

Dr. Hubai József

(főiskolai docens, BGF-KKFK)

Dr. Kerekes Sándor

(egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem)

Dr. Kobjakov Zsuzsa

(főiskolai tanár, Gábor Dénes Főiskola)

Dr. Kovács Katalin

(főiskolai docens, BGF-KVIFK)

Medvéne dr. Szabad Katalin

(főiskolai tanár, BGF-KVIFK)

Dr. Mocsoy Ferenc

(főiskolai docens, BGF-KVIFK)

Dr. Vass Nándor

(címzetes docens, BGF-KKFK)

Lektorok:

Dr. Bisztriczky József

(adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem)

Kulifai József

(adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem)

Marjainé dr. Szerényi Zsuzsanna

(egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem)

Szerkesztő:

Medvéne dr. Szabad Katalin

ISBN 978-963-394-596-4

A Budapesti Gazdasági Főiskola megbízásából kiadta
a Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt.
a Sanoma company

A kiadásért felelős: Kiss János Tamás vezérigazgató

Borítóterv: Jeney Zoltán

Könyvtervezés, tipográfia: Dobó Nándor

Nyomdai előkészítés: CAD Bt.

Terjedelem 24,5 (A/5) ív

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben a nyomda alapításának 128. esztendejében

Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Tel.: 66/887-400; <http://www.gyomaikner.hu>; e-mail: knemyomda@gyomaikner.hu

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

1. KÖRNYEZET ÉS TUDOMÁNY

- 1.1. AZ EMBER ÉS KÖRNYEZETE
- 1.2. A KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁS MINT TUDOMÁNY
- 1.3. A KÖRNYEZETI GONDOLKODÁS FEJLŐDÉSE
  - 1.3.1. A klasszikus közgazdaságtan felfogása
  - 1.3.2. A neoklasszikusok nézetei, Pigou elmélete a negatív externáliákról...
  - 1.3.3. Ernst Schumacher, Hermán Daly és az alternatív közgazdaságtan
  - 1.3.4. Környezeti makroökonómia
  - 1.3.5. Az ökológiai közgazdaságtan

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

2. A GLOBÁLIS PROBLÉMÁK

- 2.1. A GLOBÁLIS PROBLÉMÁK MEGJELENÉSI FORMÁI
- 2.2. A GLOBÁLIS PROBLÉMÁK ÉRTELMEZÉSE ÉS FELOSZTÁSA
- 2.3. A LEGFONTOSABB GLOBÁLIS PROBLÉMÁK
  - 2.3.1. A túlnépesedés, a szegénység és az éhezés
  - 2.3.2. Az élelmiszer-termelés növekedésének lassuló üteme
    - 2.3.2.1. Az agrártechnológiák csökkenő tartalékai
    - 2.3.2.2. A természeti erőforrások romló minősége
    - 2.3.2.3. A termőföld eróziója és az elsivatagosodása
  - 2.3.3. A vízkészletek szűkössége és szennyezettsége
  - 2.3.4. A biológiai változatosság veszélyeztetettsége
  - 2.3.5. A változó légkör
  - 2.3.6. A meg nem újuló természeti erőforrások kimerülése
    - 2.3.6.1. A fosszilis energiahordozók véges készletei
    - 2.3.6.2. A fosszilisenergia-felhasználás globális környezetkárosítása ..
  - 2.3.7. Az emberiség veszélyeztetett egészségi állapota
- 2.4. A GLOBÁLIS PROBLÉMÁK KIALAKULÁSÁNAK OKAI ÉS TÍPUSAI
  - 2.4.1. A technológiai kötöttségek
  - 2.4.2. A fogyasztói társadalom és a pazarló fogyasztás
  - 2.4.3. A növekedési kényszer
  - 2.4.4. A globális változások típusai
  - 2.4.5. Az ökológiai lábnyom

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

3. KÖRNYEZETI PROBLÉMÁK

- 3.1. A LÉGKÖR KÖRNYEZETI PROBLÉMÁI
  - 3.1.1. A légkör szerkezete, összetétele
  - 3.1.2. A légszennyezés folyamatai
  - 3.1.3. A légszennyező anyagok rendszerezése
  - 3.1.4. A levegő öntisztulása

- 3.1.5. A levegő szennyeződései
  - 3.1.5.1. Globális légszennyezések
  - 3.1.5.2. Helyi légszennyezők és regionális légszennyezések .
- 3.1.6. A légszennyezettség hazai helyzete
- 3.1.7. A levegőszennyezés elleni védekezés

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

3.2. A HIDROSZFÉRA KÖRNYEZETI PROBLÉMÁI

- 3.2.1. Vízigények és vízgazdálkodás
- 3.2.2. Vízforrások
  - 3.2.2.1. Felszíni vizek
  - 3.2.2.2. Felszín alatti vizek
  - 3.2.2.3. Csapadékvíz
  - 3.2.2.4. Ivóvízellátás
  - 3.2.2.5. Hazai vízforrásaink
- 3.2.3. A víz minőségét meghatározó tényezők
- 3.2.4. Vízszennyeződések
- 3.2.5. A vízszennyezés elleni védekezés lehetőségei
  - 3.2.5.1. Aktív módszerek
  - 3.2.5.2. A szennyvizek kezelése
  - 3.2.5.3. Passzív módszerek
  - 3.2.5.4. A hazai szabályozás rendszere

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

3.3. A LITOSZFÉRA KÖRNYEZETI PROBLÉMÁI

- 3.3.1. A talaj legfontosabb jellemzői
- 3.3.2. A talaj öntisztulása
- 3.3.3. A talajt veszélyeztető tényezők
  - 3.3.3.1. A mezőgazdaság mint talajt veszélyeztető tényező
  - 3.3.3.2. Az ipar mint talajt veszélyeztető tényező
  - 3.3.3.3. Egyéb talajszennyezések
- 3.3.4. A talajszennyezés elleni védekezés lehetőségei
  - 3.3.4.1. Vegyszermentes mezőgazdaság - bioélelmiszerek
  - 3.3.4.2. Talajvédelmi tervek
  - 3.3.4.3. A talajszennyezési károk elhárítása
- 3.3.5. Környezetileg érzékeny természeti területek talajvédelme
  - 3.3.5.1. A biodiverzitás megőrzése
  - 3.3.5.2. Természetvédelmi területek, földtani értékek védelme ..

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

3.4. HULLADÉK

- 3.4.1. A hulladék fogalma
- 3.4.2. A hulladékok környezeti problémái
- 3.4.3. A hulladékok csoportosítása
- 3.4.4. A háztartási hulladékok ártalmatlanítása és elhelyezése
  - 3.4.4.1. Deponálás
  - 3.4.4.2. Hulladékégetés
  - 3.4.4.3. Komposztálás
  - 3.4.4.4. Biogáz-előállítás
- 3.4.5. Ipari hulladékok
- 3.4.6. Mezőgazdasági és élelmiszer-ipari hulladékok
- 3.4.7. Veszélyes hulladékok

- 3.4.8. Egyéb hulladékok
- 3.4.9. Hulladékgazdálkodás
- 3.4.10. Hulladékgazdálkodási törvény Magyarországon és az EU-ban .

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

4. A KÖRNYEZETSZENNYEZÉS GAZDASÁGTANA

4.1. A KÜLSŐ GAZDASÁGI HATÁSOK

- 4.1.1. Az externáliák lényege
- 4.1.2. Az externális hatások közgazdasági következményei
- 4.1.3. A környezetszennyezés gazdaságilag optimális szintje
- 4.1.4. Az externália optimális nagysága

4.2. A PIGOU-I ADÓ NAGYSÁGA

4.3. A COASE-TÉTEL

4.4. A SZENNYEZÉS CSÖKKENTÉSE

- 4.4.1. A szennyezés csökkentésének két módja egy szennyező esetén
- 4.4.2. A szennyezés elhárítási kötelezettségek költség
hatékony megosztása több szennyező között

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

AJÁNLOTT IRODALOM

5. A KÖRNYEZET-POLITIKA ESZKÖZEI, A KÖRNYEZET-VÉDELEM SZABÁLYOZÁSA

5.1. A SZABÁLYOZÓRENDSZERREL SZEMBENI KÖVETELMÉNYEK

5.2. A KÖRNYEZETSZABÁLYOZÁSI ESZKÖZÖK

- 5.2.1. Direkt (közvetlen) vagy normatív szabályozás
- 5.2.2. Közvetett (vagy gazdasági) szabályozás
  - 5.2.2.1. Adó, környezethasználati díj
  - 5.2.2.2. Támogatás (szubvenció), pozitív ösztönzés
  - 5.2.2.3. Piacteremtés (piaci és hatósági eszközök kombinálása)
  - 5.2.2.4. Környezeti felelősségbiztosítás
- 5.2.3. A gazdasági eszközök áttekintése

5.3. A KÖRNYEZETVÉDELEM SZABÁLYOZÁSÁNAK EURÓPAI TAPASZTALATAI

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

6. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

6.1. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ELMÉLETÉNEK FOGALMA

6.2. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ELMÉLETÉNEK KIALAKULÁSA

- 6.2.1. Egyesült Nemzetek Konferenciája az Emberi Környezetről (1972) .
- 6.2.2. A Környezet és Fejlődés Világbizottság (1985-1987)
- 6.2.3. ENSZ Konferencia a Környezetről és a Fejlődésről (1992)
- 6.2.4. Az ENSZ Közgyűlés Rendkívüli Ülésszaka (1997)
- 6.2.5. Az utolsó állomás Johannesburg előtt, Báli (2002)

- 6.3. A JOHANNESBURGI CSÚCS A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSÉRT
    - 6.3.1. Előzmények és célok
    - 6.3.2. A Johannesburgi Föld Csúcs Konferencia eredményei
      - 6.3.2.1. A Rio+10 konferencia főbb lépései
      - 6.3.2.2. A Johannesburgban elfogadott Végrehajtási Terv
      - 6.3.2.3. A Johannesburgi Föld Csúcs kezdeményezései
  - 6.4. A RIÓI FOLYAMAT ÉRTÉKELÉSE
    - 6.4.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének értékelése
      - 6.4.1.1. Átfogó értékelés
      - 6.4.1.2. A főbb fejlődési trendek alakulása
    - 6.4.2. A Johannesburgi Föld Csúcs Konferencián kijelölt főbb teendők ..
  - 6.5. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS HELYZETE MAGYARORSZÁGON
- ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK
IRODALOMJEGYZÉK

7. AZ EU KÖRNYEZETI POLITIKÁJÁNAK ALAPJAI, KÖRNYEZETI JOGALKOTÁSA

- 7.1. AZ EURÓPAI UNIÓ KÖRNYEZETPOLITIKÁJÁNAK ELMÉLETI ALAPJAI
  - 7.1.1. Elméleti alapok
  - 7.1.2. Az EU környezetvédelmi jogalkotásának jellemzői
- 7.2. A KÖRNYEZETVÉDELMI (KÖRNYEZETI) POLITIKA ALAPJAI ÉS FEJLŐDÉSE - AZ AKCIÓPROGRAMOK
- 7.3. AZ AKCIÓPROGRAMOK MEGJELENÉSE
  - 7.3.1. Az Első Akcióprogram (1973-1977)
  - 7.3.2. A Második Akcióprogram (1977-1981)
  - 7.3.3. A Harmadik Akcióprogram (1983-1987)
  - 7.3.4. A Negyedik Akcióprogram (1987-1992)
- 7.4. AZ ÖTÖDIK KÖRNYEZETVÉDELMI AKCIÓPROGRAM, 1993-2000
  - 7.4.1. Az Ötödik Akcióprogram alapelvei
  - 7.4.2. A program környezetpolitikai prioritásai
  - 7.4.3. A programban kiválasztott célágazatok
  - 7.4.4. A program megvalósításának és ellenőrzésének mechanizmusa
- 7.5. A HATODIK KÖRNYEZETVÉDELMI AKCIÓPROGRAM, (2001-2010)
- 7.6. KÖRNYEZETVÉDELMI CÉLKITŰZÉSEK ÉS TENDENCIÁK
  - 7.6.1. Fehér Könyv 1993 - „Növekedés, versenyképesség és foglalkoztatás”
  - 7.6.2. Agenda 2000
  - 7.6.3. Szubszidiaritás és az intézményrendszer
    - 7.6.3.1. Szubszidiaritás a környezetvédelem területén
    - 7.6.3.2. A hatáskörök kérdése
    - 7.6.3.3. Döntési mechanizmusok
    - 7.6.3.4. Göteborgi Csúcsértekezlet (2001):
Az EU harmadik alapértéke a környezetvédelem
- 7.7. AZ EURÓPAI UNIÓ KÖRNYEZETI JOGANYAGA
  - 7.7.1. Az EU környezetjogi szabályozása, „alkotmányos szabályok”

- 7.7.1.1. Az Egységes Európai Okmány és a Maastrichti Szerződés, valamint az Amszterdami Szerződés által bevezetett módosítások
  - 7.7.2. Az EU környezetvédelemmel kapcsolatos szabályozása
    - 7.7.2.1. Levegőtisztasági szabályok
    - 1.1.2.2. Biotechnológiai szabályozás
    - 7.7.2.3. Természetvédelmi szabályok
    - 1.1.2.A. Zajártalomra vonatkozó szabályok
    - 7.7.2.5. Vízminőség
    - 1.1.2.6. Hulladékgazdálkodás
    - 1.1.2.1. A végrehajtás ellenőrzése
  - 7.7.3. Az EU környezeti jogi szabályozásában alkalmazott módszerek
    - 7.7.3.1. Szektoriális szabályozás
    - 1.1.3.2. Hagyományos vagy piaci módszereken alapuló szabályozás
    - 7.7.3.3. Mértékrendelkezések és technológiai előírások
    - 7.7.3.4. Igazgatási eljárások
    - 7.7.3.5. Tartalmi követelmények
- 7.8. ÖSSZEGZÉS
- ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK
- IRODALOMJEGYZÉK
- Internetes oldalak

BEVEZETÉS

„A levegő, az ivóvíz és a termőtalaj, gyermekeid jövője érdekében, azért, hogy az ember ne csak átmeneti vendég legyen a Földön, TE is sokat tehetsz!”

Az emberiség számára többszörösen mérőföldkő az ezredforduló és a XXI. század kezdete, továbbá hazánk Európai Unióba történő integrálódása is realitássá vált, ami a környezetvédelem területén is új kihívásokat jelent. A piacgazdaság térhódításával a környezeti problémákat is meg kell oldanunk, új típusú szemléletmódot kell kialakítani. Kezünkbe kell venni sorsunk irányítását, amely a gondolkodó, tetteiért felelősséget vállaló ember számára kötelező, hiszen tevékenységének hatásai a jövő generációinak életfeltételeit befolyásolja. Az ezredfordulón a Földet és lakóit három pusztító tényező fenyegeti: a környezetkárosodás, a túlnépesedés és az egyre nagyobb méretű környezetszennyezés.

Olyan globális problémákkal kell megbirkóznunk (pl.: a népesség növekedése, élelmezési problémák, beszűkülő vízkészletek, súlyosan szennyezett környezet, éghajlat destabilizáció, nyersanyagok és energiahordozók kimerülése stb.), melyek megoldása területén a politikusok világméretű összefogásával érhetünk el eredményeket, de ennél talán sokkal fontosabb az egyén, az egyes ember gondolkodásmódjának átalakulása és fogyasztói viselkedése. Napjainkban a piac domináns szerepű, így ha nő a kereslet a környezetbarát termékek iránt, akkor máris tettünk valamit a környezet állapotának további romlása ellen.

A jelen tananyag elsődleges célja a szemléletformálás, a környezettudatos, a környezet állapotáért felelősséget érző, a potenciális szennyezést megelőző, illetve minimálisra csökkentő gondolkodásmód kialakítása. Frederic Vester szavait idézve: „Egy vállalat van, amely 4 milliárd éve működik, melynek neve természet...” A fenntartható fejlődés elve arra törekszik, hogy a földi élet lehető legkisebb mértékben kerüljön veszélybe. Hitünk szerint ez a jegyzet is ezt szolgálja, reményeink szerint pedig hozzájárul a fenti célkitűzések megvalósításához.

A tananyag hét részre tagolható, melynek megírásában több felsőoktatási intézmény oktatói és kutatói vettek részt. A jegyzet a környezeti tudomány kialakulásával, jellemzőivel kezdődik, majd a globális problémák tárgyalásával folytatódik, megfogalmazva ezen folyamatok lényeges jellemzőit, kialakulásuk gyökereit, és azokat a társadalmi-gazdasági feltételeket, amelyek szükségesek a megoldásukhoz. A következő rész az egyes környezeti elemeket tárgyalja (levegő, víz, termőtalaj), kiemelve az ezeket veszélyeztető antropogén eredetű hatásokat, és néhány lehetőséget elemezve a megoldások tekintetében. Kiemelkedő jelentősége miatt a hulladékok problémáját külön tárgyaljuk, hiszen a hulladékinvázió az egyik jelentős civilizációs jelenség. Közgazdászok számára talán a legfontosabb rész a szűkebben vett környezet-gazdaságtan, mely az externáliák elméletét, a környezeti szabályozás gyakorlati megoldási alternatíváit és a fenntartható fejlődés követelményeit tárgyalja.

A fenntartható fejlődésnek fontossága miatt külön fejezetet biztosítottunk, míg a záró fejezetbe az Európai Unió környezeti politikája, a fő tendenciák és folyamatok kerültek.

A rendelkezésre álló területi korlátok miatt nem volt mód minden összefüggés részletes elemzésére, továbbá a problémák szerteágazó jellege sem tette ezt lehetővé.

Célunk elsősorban az érdeklődés felkeltése, az alapismeretek összefoglalása, amit a fejezetek végén megadott ajánlott szakirodalom áttanulmányozásával lehet mélyebben kielégíteni. Ezúton köszönöm meg szerzőtársaim odaadó munkáját és segítségét, melyet a tananyag összeállításában nyújtottak. A tananyag nem készülhetett volna el az adminisztrátorok példaértékű munkája nélkül, amiért hálás köszönetemet ezúton kifejezem.

A szerzők örömmel fogadják azok észrevételeit, akik segíteni akarnak abban, hogy egy következő változat eredményesebben szolgálja a magyar gazdaságnak a fenntartható fejlődés követelményeit szem előtt tartó fejlesztésének az ügyét, amit e jegyzet megjelentetésével szeretnénk magunk is előmozdítani.

Budapest, 2004. július

Medvé né dr. Szabad Katalin
tantárgyfelelős
szerkesztő